การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

Development of Learning Activities Pali Grammar for Student Prayokh 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, พระมหาโยธิน โยธิโก และพระมหาพจน์ สุวโจ
Chayaporn Sukprasert, Phramaha Yothin Yodhiko and Phramaha Phocana Suvaco
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author, E-mail: konhin51@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ 2) พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ และ 3) ประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และนำกิจกรรมที่ได้พัฒนาไปทดลองใช้ ในพื้นที่ สำนักศาสนศึกษาวัดศรีอุดม จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้การสัมภาษณ์ บันทึกการสนทนากลุ่ม แผนการจัดกิจกรรม และแบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นเครื่องมือการวิจัย มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน ได้แก่ผู้เรียนสอบบาลีไวยากรณ์ประโยค 1-2 ไม่ผ่าน จำนวน 20 รูป ผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ผู้สอนบาลีไวยากรณ์จำนวน 5 รูป สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ พบว่าไม่มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แต่อย่างใด ยังเป็นไปในรูปแบบเดิม คือใช้วิธีการบรรยายให้จดแล้วท่อง เน้นความจำความเข้าใจเฉพาะเรื่องนั้น ๆ โดยตรงเป็นสำคัญ

2. ได้พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind Mapping) 2) กิจกรรมจับคู่คำศัพท์ 3) กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ (crossword) 4) กิจกรรมค้นหาคำศัพท์ 5) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน และ 6) กิจกรรมจับคู่ท่องจำ

ได้รับบทความ: 26 สิงหาคม 2568; **แก้ไขบทความ:** 16 กันยายน 2568; **ตอบรับตีพิมพ์:** 27 กันยายน 2568
Received: August 26, 2025; **Revised:** September 16, 2025; **Accepted:** September 27, 2025

3. ประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ พบระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด $\bar{X}$= 4.79 และ S.D. = 0.426

คำสำคัญ: กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้, บาลีไวยากรณ์, นักเรียนชั้นประโยค 1-2

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the current situation of using promotional activities of Pali learning grammar for student grade 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province, 2) to develop promotional activities Pali grammar learning activities for students grade 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province and 3) to evaluate satisfaction towards the use of promotional activities of Pali grammar for students grade 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province. This research is documentary and qualitative research. It take the developed activities to test them in the area at Sri Udom Temple Chaiyaphum Province and interviews Group discussion notes, activity plans, and satisfaction questionnaires, 20 students who failed the Pali grammar examination and 5 persons were Experts and Pali grammar teachers. The total is 25 persons. Statistics used in data analysis were % mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.).

The research result found that:

1. Current status of activities to promote learning of Pali grammar, sentence level 1-2, of the Chaiyaphum Provincial Education Office is still in the same format, no activities to promote learning that using the descriptive method, write it down and memorize it. The direct understanding of the subject matter is important.

2. Developed learning promotion activities Pali grammar for student grade 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province are 6 activities: 1) Mind Mapping 2) Vocabulary matching 3) Crossword puzzle 4) Vocabulary search 5) Friends helping friends and 6) Memorization matching.

3. Evaluate satisfaction with the activity of using promotional activities Pali grammar for student grade 1-2 of Educational Center of Sangha Council of Chaiyaphum Province found the level of satisfaction of learners

towards learning activities Pali grammar is overall at the most satisfactory level $\bar{X}$ = 4.79 and S.D. = 0.426.

Keywords: Learning Promotion Activities, Pali Grammar, Student Grade 1-2

1. บทนำ

การศึกษาพระปริยัติธรรม เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว (กรมการศาสนา, 2527 หน้า 1) ซึ่งเป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระสาวกบ้าง เป็นการเรียนแบบ “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปาก (กรมการศาสนา, 2527, หน้า 7) หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปลี่ยนไปจากเดิมกล่าวคือได้มีการศึกษาเล่าเรียนจากครูอาจารย์ในสำนักต่าง ๆ หลายสำนัก นอกจากจะมีสถาน ศึกษาคือสำนักเรียนเกิดขึ้นแล้ว ก็ยังมีหลักสูตรสำหรับศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย หลักสูตรที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเล่าเรียนคือพระไตรปิฎก ซึ่งจัดเป็นวิชาหลักของการศึกษา

การศึกษาบาลีจึงมีความสำคัญต่อคณะสงฆ์มาก เพราะถือเป็นปัจจัยสำคัญของพระศาสนา เป็นการศึกษาถึงภาษาที่มาจากหลักคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้ จึงเท่ากับดำรงรักษาพระพุทธเจ้าไว้ และรักษาพระพุทธศาสนาด้วยให้มีความมั่นคงสืบต่อไป

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงนับว่าเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพราะคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี และการรักษาต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลี เพื่อป้องกันพระพุทธพจน์ มิให้คลาดเคลื่อนที่รู้กันว่าพระสัทธรรมปฏิรูป ด้วยเหตุนี้การศึกษาในพระพุทธศาสนาขั้นปริยัติได้แบ่งมี 4 ประเภท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโทและชั้น เอก ในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แบ่งเป็น 8 ชั้น คือ บาลีประโยค 1 – 2 เปรียญธรรม 3, 4, 5, 6, 7, 8 และ 9 ประโยค มีการศึกษาแผนกสามัญศึกษา และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระมหาธวัชชัย รสเลิศ, 2551, หน้า 65) สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยทั้งฝ่ายพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีและนักธรรม มักจะประสบปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในหลาย ๆ ด้าน เช่น สภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน คือ ครูผู้สอนไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้องครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง (พระครูศรีอรรถศาสก์(อรรถชัย มหาอตฺโถ), 2560, หน้า 239-240) ครูสอนไม่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญการสอน เป็นต้น (พระมหาสมาน ศศิสุวรรณพงศ์, 2557, หน้า 1-3) เป็นปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การขาดบุคลากรที่มีคุณภาพในการ

ขับเคลื่อนระบบการศึกษา การขาดศาสนทายาท และการขาดสื่อเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนการสอนการจัดการเรียนการสอน (กองพุทธสารนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนแห่งชาติ, 2553, หน้า 1)

ในการสอบแต่ละประโยคนั้น นักเรียนขาดสอบ และสอบตกกันเป็นจำนวนมาก แม้มหาเถรสมาคมจะมีมติให้มีการสอบซ่อม เฉพาะชั้นประโยค 1 – 2 ถึงชั้นประโยคเปรียญธรรม 5 แล้วก็ตามโดยจากบัญชีแสดงการสอบบาลี สนามหลวงปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนขอเข้าสอบจำนวน 16,049 รูป คงสอบ จำนวน 11,306 รูป สอบผ่าน 1,233 รูป สอบผ่าน คิดเป็นร้อยละ 10.90 ในขณะที่ผู้สอบผ่านประโยค 1-2 ของปี 2568 จำนวนขอเข้าสอบจำนวน 17,788 รูป คงสอบ จำนวน 15,310 รูป สอบผ่าน 1,325 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.65 (สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, 2568) จำนวนผู้สอบผ่านในประโยค 1-2 ลดลงคิดเป็นร้อยละ 2.25 จำนวนผู้สอบผ่านประโยค 1-2 ที่ลดลง ย่อมส่งผลต่อจำนวนผู้เรียนในประโยคสูงขึ้นไปด้วย (สำนักงานเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง, 2568) จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การขาดสอบจำนวนมากของผู้เรียนแสดงให้เห็นถึงความไม่พร้อม ความไม่มั่นใจว่าจะสอบได้ ของผู้เรียนก่อนที่จะสอบวัดความรู้ จากจำนวนขอเข้าสอบในปี 2567 ผู้ไม่มาเข้าสอบ จำนวน 4,743 รูป และในปี 2568 ผู้ไม่มาเข้าสอบ จำนวน 2,478 รูป แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนขาดความรู้ความเข้าใจเนื้อหา วิชาที่จะสอบผ่านในชั้นนั้น ๆ อันจะสะท้อนไปถึง ผู้ที่จะเรียนจบสามารถสอบผ่านชั้นสูงสุด คือ ประโยค ป.ธ. 9 มีจำนวนน้อยลงด้วย อันมีแนวโน้มการขาดแคลนครูผู้สอนที่มีความรู้ทางด้าน ภาษาบาลีในอนาคต

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลาย คอมพิวเตอร์โทรศัพท์มือถือ เกมส์ออนไลน์เป็นต้น ทำให้นักเรียนบาลีใช้เวลาในการอ่านหนังสือน้อยลง ขาดการเข้าเรียน ส่งผลถึงสอบวัดผลประจำปี ผลสอบประกาศออกมามีผู้สอบไม่ผ่านเป็นจำนวนมาก และแม้บางรูปเข้าเรียนแต่เมื่อผลสอบประกาศออกมาปรากฏไม่ผ่าน ก็ทำให้นักเรียนเกิดความท้อแท้หมดกำลังใจ จนกระทั่งบางรูปเลิกเรียนบาลีไปเลยก็มี

ด้านปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่จัดกัน ขึ้นอยู่กับวิธีการสอนของครู การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและตำราเป็นหลัก มีการวัดผลใช้แบบอัตนัยเป็นหลัก ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สำนักเรียนขาดการติดตามและวางแผนการประเมินผล (พระมหากฤชาภัค อิ่มพันธุ์แบน, 2551, หน้า 2) ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่าสื่อการสอนไม่ทันสมัย สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี (พระครูศรีอรรถศาสก์ (อรรถชัย มหาอตฺโถ), 2560, หน้า 248) ยังผลให้ในแต่ละปีจะมีผู้สอบผ่านนักธรรมและบาลีไม่ถึงครึ่งของผู้เข้าสอบทั้งหมด

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับชั้นการเรียน ป.1-2 ที่ในปัจจุบันพระเณรไม่ใคร่สนใจเรียนภาษาบาลี คงสนใจเรียนในวิชาทางโลกที่มีทั้งสื่อการเรียนที่ทันสมัย มีกิจกรรมประกอบการเรียนที่กระตุ้นความสนใจ สนุกสนาน สร้างความตื่นตัวในการเรียนมากขึ้น ปัญหาการเรียนภาษา

บาลีที่มีผู้เรียนลดน้อยลงเรื่อยๆ หากปล่อยให้สถานการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป เชื่อว่าในอนาคตจะประสบถึงขั้นวิกฤติได้ในที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและดำเนินการ เรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ เพื่อสร้างกิจกรรมเสริมสำหรับนักเรียนบาลีให้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ
2. พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ
3. ประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

3.วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 เครื่องมือและวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน วิธีของการวิจัย 3 ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และลงปฏิบัติโดยการนำไปทดลองใช้ ณ สำนักศาสนศึกษา วัดศรีอุดม โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คน ดังนี้ ได้แก่ ผู้เรียนที่เคยสอบบาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ไม่ผ่าน จำนวน 10 รูป/คน, ผู้เรียนบาลีไวยากรณ์ประโยค 1-2 แบบไม่เฉพาะเจาะจง จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 20 รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ คือ ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนบาลีไวยากรณ์ของสำนักศาสนศึกษาวัดศรีอุดม และวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 2 รูป/คน และ ผู้มีความรู้ในภาษาบาลี จำนวน 3 รูป/คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการผสมผสานคือเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ บันทึกการสนทนากลุ่ม แผนการจัดกิจกรรม และแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างประกอบด้วยถามลักษณะปลายเปิด ซึ่งแบบสัมภาษณ์ แบบสนทนา และชุดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวที่สร้างขึ้น ผ่านผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์การเรียนการสอน การจัดการเรียนรู้ และด้านเนื้อหาเกี่ยวกับบาลีไวยากรณ์ จำนวน 3 รูป/คน ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของคำถาม ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วย

3. การเก็บข้อมูล จากประชากรและกลุ่มตัวอย่างผ่านแบบสัมภาษณ์ ผ่านแบบสอบถามความพึงพอใจ การจัดบันทึกการสนทนากลุ่ม และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

4. สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยวิธีการเชิงพรรณนา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ นั้นจะใช้ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทั่วไปซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ สังเกตพฤติกรรม จากกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมทำกิจกรรม

3.2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ นี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ ปฏิบัติการร่วมด้วยแบบผสมผสาน โดยมีการดำเนินการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

ระยะที่ 2 พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

ระยะที่ 3 ประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิและสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 สภาพปัจจุบันการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ประโยค 1-2 ขอสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ สำนักเรียนบาลีคณะจังหวัดชัยภูมิ ตั้งทำการอยู่ที่ วัดไพรีพินาศ (วัดกลางเมืองเก่า) อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

การบริหารและการจัดรูปแบบการบริหารของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ศูนย์อยู่ที่จังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดและคณะทีมงานเป็นผู้รับผิดชอบกิจการทั้งหลาย การปกครอง การปกครองคณะสงฆ์แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ คือ กำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ

ส่วนด้านการศึกษายังมีการพัฒนาบริหารจัดการในการศึกษาบาลีนักธรรม ธรรมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ มีหน้าที่ด้านการศาสนศึกษาในจังหวัดชัยภูมิการศึกษา ที่มีรูปแบบเดียวกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีฝ่ายคันธุระ และวิปัสสนาธุระ แต่ในปัจจุบันนี้พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาส่วนมากจะเรียนตอนบ่าย แผนกนักธรรมและบาลีจะเรียนตอนเช้า ไม่มีการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ที่โดดเด่น ยังคงใช้วิธีการแบบเดิม ๆ คือการท่องจำ สำหรับการศึกษาบาลีอย่างเดียว ที่มีอย่างจริงจัง มีอยู่วัดห้วยหินฝน อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ นอกจากนี้ยังมีสำนักเรียนอื่น

ที่ผู้ปกครองวัดคือเจ้าอาวาสได้เปิดให้มีการเรียนบาลีด้วย อาทิ วัดศรีอุดม อำเภอหนองนาแซง, วัดเลียบน้ำไหล อำเภอจัตุรัส ,วัดพระธาตุหนองสามหมื่น ต.บ้านแก้ง อ.ภูเขียว, วัดป่าสำราญจิต ต.บ้านชวน อ.บำเหน็จณรงค์

4.2 พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นั้น ผู้วิจัยและคณะ ได้ใช้ 1) ทฤษฎีพัฒนาปัญญาของกาเย่ 2) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ 3) โมเดลการสอนแบบ “CIPPA” 4) ประยุกต์เข้าหลักหัวใจนักปราชญ์ 4 ประการที่ว่า “สุ จิ ปุ ลิ” 5) และเสริมด้วยสื่อการสอนเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ผู้วิจัยดำเนินการสร้างชุดกิจกรรมตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คู่มือครู คู่มือวัดและการประเมินผล เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอน การจัดกิจกรรมโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้

2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

3. ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้

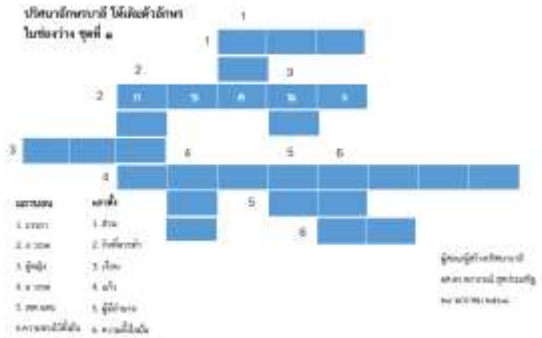
4. ดำเนินการสร้างกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางภาษาบาลี เกี่ยวกับไวยากรณ์ เรื่องการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 สำหรับสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยและคณะ ได้พัฒนาสร้างขึ้น 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind Mapping) 2) กิจกรรมจับคู่คำศัพท์ 3) กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ (crossword) 4) กิจกรรมค้นหาคำศัพท์ 5) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน และ 6) กิจกรรมจับคู่ท่องจำ

ดังนี้ 1) กิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind Mapping) คือ การสรุปบาลีไวยากรณ์เป็นภาพรวม เพื่อผู้เรียนมองภาพรวมของผังบาลีไวยากรณ์ ก่อนที่จะลงในรายละเอียด 2) กิจกรรมจับคู่คำศัพท์ คือกิจกรรมจับคู่คำศัพท์ เพื่อพัฒนาความคิด รู้คิดจดจำ มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น มีการปรึกษาและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ (crossword) ปริศนาที่ต้องตอบโดยการเติมคำลงในตารางที่กำหนดให้ช่องละ 1 อักษร เป็นเกมคำศัพท์ที่ผู้เล่นจะได้รับคำใบ้และจำนวนอักษร อ่านเข้าใจความหมายทั้งในแนวยืนและแนวนอน จากนั้นเขียนตัวอักษรลงในช่องว่างตามแนวนอนและแนวตั้ง ซึ่งช่องว่างจะมีจำนวนเท่ากับคำใบ้ 4) กิจกรรมค้นหาคำศัพท์ เป็นกิจกรรมค้นหาคำศัพท์ โดยลากเส้นตัวอักษรลงในแต่ละช่อง ได้ทั้งตามแนวนอนและแนวตั้ง เพื่ออ่านเป็นคำศัพท์และแปลความหมายของคำศัพท์ด้วย มีประโยชน์ในการฝึกทักษะด้านภาษาบาลี ฝึกตรรกะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การสังเกต และเป็นการฝึกสมอง

ช่วยให้ผู้เรียนจดจำคำศัพท์ภาษาบาลีได้มากขึ้นความจำ 5) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นกิจกรรมเพื่อให้เพื่อนช่วยกัน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการสร้างผู้เรียนกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อปลูกฝังความรู้และร่วมกันช่วยกันเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะทบทวนความทรงจำและเพิ่มพูนทักษะทางภาษา และ 6) กิจกรรมจับคู่ท่องจำ นั่งเป็นคู่ คือ 2 รูป เพื่อนช่วยกันสอบทานซึ่งกันละกัน โดยเพื่อนจะช่วยกันฟังและเมื่อผู้ท่องจำหลงลืมก็จะช่วยต่อไวยากรณ์หรือท่องทวนประโยคที่ผู้ท่องจำหลงลืมให้ จากนั้นผู้ท่องจำก็จะท่องให้ฟังอีกครั้ง ทั้งคู่จะผลัดกันท่องส่งให้กันละกัน

ตารางชุดที่ 1 กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์

1.กิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind Mapping)	
2.กิจกรรมจับคู่คำศัพท์	
3.กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ (crossword)	

4.กิจกรรมค้นหาคำศัพท์	
5.กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน	
6.กิจกรรมจับคู่ท่องจำนั่งเป็นคู่	

4.3 ประเมินผลความพึงพอใจในที่มีต่อการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ โดยดำเนินการกล่าวคือ การประเมินผลการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยใช้การประเมินความพึงพอใจการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 10 ข้อ กล่าวคือประเมินตัวผู้สอน เนื้อหาสาระการเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรม และสื่อที่ใช้ในการสอน จากการประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 พบว่า ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด $\bar{X}$= 4.79 และ S.D. = 0.426

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 สภาพปัจจุบันการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ไม่มีการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยกรณ์ที่โดดเด่น ยังเป็นไปในรูปแบบเดิม คือใช้วิธีการบรรยายให้จดแล้วท่อง เน้นความจำความเข้าใจเฉพาะเรื่องนั้น ๆ โดยตรงเป็นสำคัญ

จากการศึกษาวิจัยและการเก็บข้อมูล ตลอดจนการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียนบาลีไวยากรณ์ กลุ่มผู้เคยเข้าสอบสนามหลวงแต่สอบไม่ผ่าน กลุ่มผู้เป็นอาจารย์สอนบาลีไวยากรณ์ พบว่า การเรียนการสอนบาลีที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน คงการสอนในรูปแบบดั้งเดิม รูปแบบการสอน เนื้อหาสาระเก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก การจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบ ใช้วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำ และครูผู้สอนไม่มีเพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหากันตินันท์ เฮงสกุล (2564 หน้า, 97-98) ได้วิจัยบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีพบว่าใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง และครูขาดความเข้าใจลึกซึ้งในเรื่องภาษาบาลี ยังสอดคล้องกับ (พระมหาวรพล วรพโล และคณะ, 2560, หน้า 163-168) ที่กล่าวว่าขาดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และผู้สอนขาดหลักจิตวิทยาในการสอน

5.2 พัฒนากิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้พัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 จำนวน 6 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind Mapping) กิจกรรมจับคู่คำศัพท์ กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ (crossword) กิจกรรมค้นหาคำศัพท์ กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน และกิจกรรมจับคู่ท่องจำ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนดังกล่าว เป็นปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ซึ่งรูปแบบการเรียนการสอนมีความหลากหลายเนื่องจากการจัดกิจกรรมที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนเพื่อเสริมประสบการณ์ ความสามารถความถนัดของผู้เรียน และให้มีการทำแบบฝึกหัด ซึ่งสอดคล้องกับที่ นวลจิตต์ เชาวกีรติพงศ์ (2544, หน้า 208) การสอนแบบฝึกปฏิบัติ ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ขณะลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง นักเรียนเกิดกระบวนการในการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกัน สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2547) ได้ให้ทัศนคติไว้บางตอนถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย

ด้านสื่อการเรียนการสอน ผลจากการศึกษาพบว่าโดยรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก เพราะการเรียนการสอนโดยอาศัยสื่อช่วยในการสอนเป็นวิธีการที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ทัศนคติ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมไปสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ วิวรรธน์ จันทร์เทพย์ (2543, หน้า 18) ระบุว่า “สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ทัศนคติ ทักษะ และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน สื่อแต่ละชนิดจะมีคุณค่าและคุณสมบัติพิเศษในตัวเอง สามารถแสดงความหมายที่เหมาะสมกับเนื้อหา และเทคนิควิธีการใช้อย่างมีระบบ” แต่ในการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านสื่อการเรียนการสอน ยังขาดการสนับสนุนสื่อที่ทันสมัย ไม่น่าสนใจ ขาดงบประมาณ และขาดผู้ที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์สื่อการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุทัศน์ อุตฺตโร (จันอากาศ) (2566, หน้า 24) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักศาสนศึกษาในเขตอำเภอนำพอง จังหวัดขอนแก่น พบว่า อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ สอดคล้องกับ พระมหาสมพงษ์ เกศานุช (2561, หน้า 3-4) ศึกษาเรื่อง รูปแบบพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 พบว่าปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการเรียนการสอน ที่ยังไม่เป็นระบบและไม่ได้มาตรฐาน ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจนและการสอนขาดความยืดหยุ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาถาวร ขนฺติวิชฺโช (2567, หน้า 313) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี พบว่า ในการจัดการเรียนการสอนยังคงเป็นความล้าสมัยและขาดสื่อการสอนที่น่าสนใจ

5.3 ประเมินผลความพึงพอใจที่มีต่อการใช้กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

โดยดำเนินการกล่าวคือ การประเมินผลการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยใช้การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์ภาพโดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด เนื่องจากผู้เรียนเมื่อได้เข้ารับการอบรมและใช้กิจกรรมการเรียนรู้แล้ว มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องบาลีไวยากรณ์หลังการอบรมมากขึ้น กิจกรรมไม่มีความซับซ้อน กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้สอนจะสร้างภาพรวมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในภาพรวมก่อน เปรียบเสมือนการจำลองความคิดจากสมองลงสู่กระดาษโดยออกมาในลักษณะคล้ายแผนที่ แผนภาพที่แตกแขนงออกเหมือนกิ่งไม้และเชื่อมโยงกัน สอดคล้องกับ สมชาย รัตนทองคำ (2556, หน้า 119) ที่กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอนควรเรียงลำดับ จากกิจกรรมที่ง่าย ๆ ไปสู่กิจกรรมที่ซับซ้อน ดังนั้นผู้วิจัย

จึงสร้างกิจกรรมที่ 1 โดยสอนเป็นภาพรวมแบบง่าย ๆ แล้วนำไปลงรายละเอียดในกิจกรรมที่ 2 ต่อไป ในขณะที่กิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ เป็นการค้นหาคำศัพท์ ปริศนาที่ต้องตอบโดยการเติมคำลงในตารางที่กำหนดให้ช่องละ 1 อักษร เป็นกิจกรรมเพื่อประโยชน์ในการฝึกทักษะด้านภาษาบาลี ฝึกตรรกะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การสังเกต และเป็นการฝึกสมอง ช่วยกระตุ้นสมอง ให้ตื่นตัว ช่วยให้ผู้เรียนจดจำคำศัพท์ภาษาบาลีได้มากขึ้นการทำกิจกรรมปริศนาอักษรไขว้ สอดคล้องกับกิจกรรม crossword ยอดนิยมของต่างประเทศ เพื่อค้นหาคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การสร้างกิจกรรมของผู้วิจัย สอดคล้องตามแนวคิดของ LEE, J.J., & Hammer, J (2011, p. 146) ที่กล่าวว่าเกมเพื่อการเรียนรู้ เป็นอีกหนึ่งขอบเขตของการพัฒนาที่ได้รับความสนใจ เนื่องจากมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของเทคโนโลยีการศึกษา เนื่องจากคนในปัจจุบันมีความกระตือรือร้นในการเล่มเกม เพราะเกมสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนกระหายในความรู้และเกิดความเข้าใจและในขณะที่เรียนบางช่วง ผู้สอนเสริมสร้างความจำด้วยการใช้สื่อวีดีทัศน์เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนด้วย

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ครูผู้สอนควรมีความพร้อมและมีความรู้เกี่ยวกับบาลีไวยากรณ์ และมีทักษะในการกระตุ้นผู้เรียน ให้มีความสนใจในเนื้อหาที่เรียน

2. ควรจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการทางปัญหาให้เกิดความชำนาญ ความมั่นใจก่อนสอบ

3. สนับสนุนให้มีการนำกิจกรรมการเรียนการสอนมาใช้ในการสอนบาลีภาษา พร้อมการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย

4. ครูผู้สอนควรฝึกการใช้แผนที่ความคิดในทุกหัวข้อที่สำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในภาพรวมก่อน จึงจะเข้าสู่การสอนในเนื้อหา

6.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

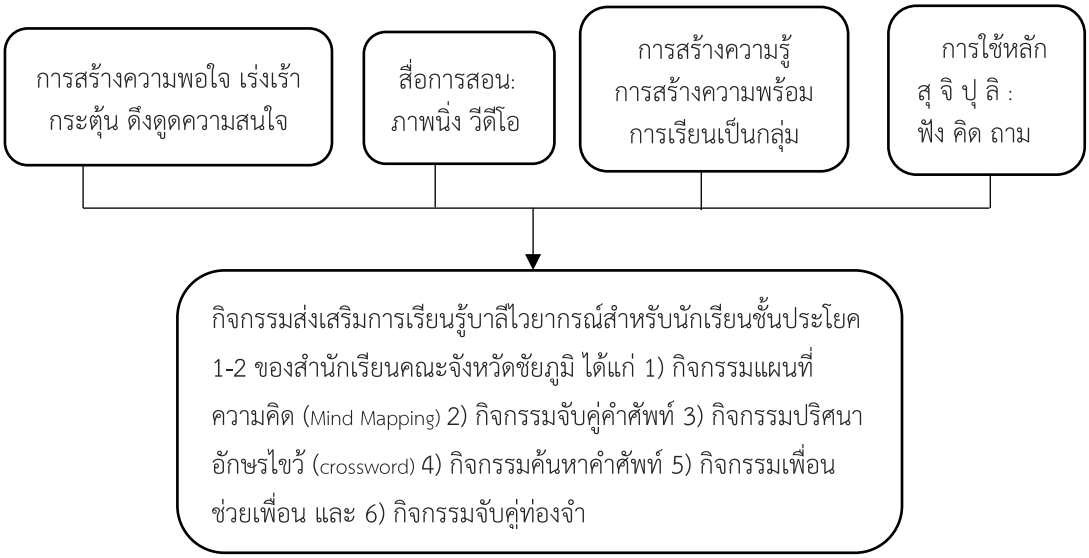
1. ควรให้มีการศึกษาการเรียนการสอนบาลีไวยากรณ์ ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนภาษาอื่น เช่นภาษาอังกฤษ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนภาษาและปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนภาษา

2. ควรทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับสื่อที่หลากหลาย เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์เพื่อง่ายต่อความเข้าใจและสร้างความตื่นตาตื่นใจใคร่เรียนรู้ของผู้เรียน

3. ควรทำวิจัยเรื่องการสร้างกิจกรรมส่งเสริมสำหรับการเรียนการสอนแปลมคธเป็นไทย และการแปลไทยเป็นมคธ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์สำหรับนักเรียนชั้นประโยค 1-2 ของสำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ กิจกรรมไม่มีความซับซ้อน กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนจะสร้างภาพรวมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในภาพรวมก่อน เปรียบเสมือนการจำลองความคิดจากสมองลงสู่กระดาษโดยออกมาในลักษณะคล้ายแผนที่ แผนภาพที่แตกแขนงออกเหมือนกิ่งไม้และเชื่อมโยงกัน ทำให้ผู้เรียนที่ผ่านการอบรมและใช้กิจกรรมการเรียนรู้แล้ว มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องบาลีไวยากรณ์หลังการอบรมมากขึ้น ดังแผนภาพ

แผนภาพการดำเนินการสร้างกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2527). *ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

กองพุทธสารนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนแห่งชาติ. (2553). *หน้าต่างศาสนา*. เข้าถึงได้จาก http://www.onab.go.th

พระครูศรีอรรถศาสก์ (อรรถชัย มหาอตฺโถ). (2560). การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ภาค 14. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2), 248.

พระมหากฤชาภัค อิ่มพันธุ์แบน. (2551). *ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย*. เข้าถึงได้จาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/umt-poly/article/view/29419/25292

พระมหากันตินันท์ เฮงสกุล. (2564). การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกับการวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 3(2), 97-98.

พระมหาวรพล วรพโล. (2560). แนวโน้มการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 10(1), 163-168.

พระมหาถาวร ขนฺติวิชฺโช. (2567). การพัฒนาการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 7(6), 313.

พระมหาสมพงษ์ เกศานุช. (2561). *รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8,* (วิทยานิพนธ์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

พระมหาสมาน ศศิสุวรรณพงศ์. (2557). การพัฒนาวีดิทัศน์การเรียน บาลีไวยากรณ์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*, 11(2), 1-3.

พระมหาสุทัศน์ อุตฺตโร (จันอากาศ). (2566). การศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกธรรมของสำนักศาสนศึกษาในเขตอำเภอนำพอง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม*, 10(3), 24.

นวลจิตต์ เชาวกีรติพงศ์. (2544). *การเรียนการสอนอาชีวศึกษา*. ใน เอกสารชุดการสอนการจัดการเรียนการสอนอาชีวศึกษา หน่วยที่ 4. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิวรรธน์ จันทร์เทพย์. (2543). *การพัฒนาหลักสูตรและการสอน.* กรุงเทพมหานคร: เสรีการพิมพ์.

สมชาย รัตนทองคำ. (2556). *การออกแบบการสอนที่เป็นระบบ.* (เอกสารประกอบการสอน 475 788 การสอนทางกายภาพบำบัด ภาคต้นปีการศึกษา). คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2547). *วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

สำนักงานเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง. (2568). *เรื่องบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. 2568*. เข้าถึงได้จาก https://www.infopali.net/pali_text/paliexambook168.pdf

LEE, J.J., & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother?. *Academic Exchange Quarterly*, 15(2), 146.